peră, că nu toate inventarele sunt inventare de morminte creştine, chiar dacă la unele există certitudinea că mortul a fost sau nu creştin. Preponderente sunt însă personajele feminine, cărora după opinia autorului, li s-a aşezat o lăută în mormânt, fie pentru a indica funcţia de muzician, fie pentru a traduce o anumită stare psihică sau un simbol din cultul morţilor. Cert este, însă, că acest instrument a avut o însemnătate deosebită atât în mistica necreştină, cât şi în cea protocreştină, şi chiar în viaţa profană.

Ultimul capitol este un scurt epilog, în care Ricardo Eichmann arată că deja după publicarea lăutei de către D. Friedrich (*Des ancêtres certains de nos guitares,* în Les Cahiers de la guitare 3, 1984, 6-13) - acea lăută care se află la Grenoble şi care a fost considerată de Eichmann drept *lăuta nr. 1-* , au urmat nenumărate reconstituiri experimentale, dintre care Eichmann o aminteşte pe cea mai recentă publicaţiei lui, fiind folosită chiar într-un concert public la Paris, în 1992, de către chitaristul francez Jean-Pierre Leroy-Dragon.

Impresia generală pe care o lasă acest studiu este aceea de observaţie şi elaborare minuţioasă din partea autorului, cu scopul clar de a reuşi atât o reconstituire a locului lăutei copte în sistemul organologic, cât şi o reconstituire propriu-zisă a instrumentului şi a posibilităţilor sale sonore, toate susţinute de o editare cu adevărat excepţională.

Saviana DIAMANDI
(Bucureşti)

Andrei OPAIŢ, *Aspecte ale vieţii economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p.Ch.). Producţia ceramicii locale şi de import/ Economical Life's Aspects in the Scythia Minor Province. The local and Import Ceramics Production,* Bibliotheca Thracologica, XVI, Bucureşti, 1996, 333 p., 6 fig., 62 planşe şi 1 hartă.

Între numeroasele volume editate în cursul ultimilor ani în deja prestigioasa serie Bibliotheca Thracologica, colecţie dedicată în mod special lucrărilor de arheologie pre- şi protoistorică, cel datorat lui A. Opaiţ se distinge în chip vădit prin epoca şi problematica abordate. Şi totuşi această apariţie nu este una absolut insolită, dacă luăm în considerare precedentul oferit de foarte interesanta carte a regretatului coleg Mihai Sâmpetru, *Oraşe şi cetăţi romane târzii la Dunărea de Jos/ Villes et cités romaines de Basse-époque au Bas-Danube,* care vedea lumina tiparului cu numai doi ani înainte, în cadrul aceleiaşi colecţii (Bibliotheca Thracologica, V). Revenind, lucrarea constituie forma revizuită şi pregătită pentru tipar a tezei de doctorat, susţinută de către A. Opaiţ la Universitatea din Iaşi în chiar anul publicării.

Cartea este structurată, după cum urmează: *Cuvânt înainte* (p. 9-11); Capitolul I. *Introducere* (p. 13-15); Capitolul II. *Consideraţii privind producţia ceramicii romane* (p. 17-28) şi *Modalităţile de producţie a ceramicii romane în provincia Scythia* (p. 29-35); Capitolul III. *Evoluţia ceramicii din provincia Scythia în secolele IV-VI. Consideraţii tipologice şi cronologice* (p. 37-143); Capitolul IV. *Consideraţii privind centrele de producţie a ceramicii locale* (p. 145-147); Capitolul V. *Centrele de producţie din Marea Neagră şi Mediterană şi relaţiile lor cu provincia Scythia* (p. 149-156); Capitolul VI. *Relaţiile economice ale provinciei Scythia cu centrele ceramice din interiorul şi exteriorul Imperiului* (p. 157-162); Capitolul VII. *Concluzii* (p. 163-177); *Bibliografie* (p. 179-197); *Graficele analizelor statistice* (p. 199-201); *Rezumat* în limba engleză (p. 203-263); *Lista figurilor,* în limba engleză (p. 265-270); *Ilustraţie* (p. 271-333).

Încă din *Introducere,* autorul ne relevă, *ex abrupto,* atât poziţiile principiale în jurul cărora îşi structurează lucrarea, cât şi motivele obiective ale abordării selective (în acest sens, grupurile ceramice cuprinzând materialele de construcţie, vase sacre, lămpile şi statuetele fac doar tangenţial obiectul cărţii). Având în vedere vastitatea câmpului informaţional vizat şi considerând, totodată, tratarea sistematică a subiectului drept singura cale cu sorţi de izbândă, logica acestui demers ne apare pe deplin îndreptăţită. Criteriul funcţional utilizat în departajarea vaselor ceramice, noile tipologii şi cronologii asupra ceramicii romane, distincţia între produse locale şi de import, coroborată cu evidenţierea atelierelor ceramice de producţie, analizele fizice, chimice şi petrologice ale pastei, aspecte legate de marketingul acestor produse sunt, fără îndoială, nu numai cele mai importante preocupări

ale specialiştilor domeniului din ultimele decenii, dar şi tendinţele generale ale cercetării actuale, sub ale căror auspicii se înscrie lucrarea lui A. Opaiţ.

Excelent cunoscător al literaturii în circulaţie şi influenţat de subtilele paradigme economice lansate de "Noua Ortodoxie", autorul propune ştiinţei arheologice româneşti o expunere modernă, în care inevitabil plictisitorul discurs descriptiv-tipologic alternează cu aspecte legate de funcţionalitatea pieselor luate în discuţie sau cu insuficient cunoscute informaţii de ordin tehnologic. Concepţia novatoare transpare, apoi, din însăşi racordarea materialului ceramic, exhaustiv prezentat, la ansamblul vieţii economice a Imperiului în secolele IV-VI e.n., cu accent pe modalităţile sale de producţie şi de schimb.

Cel de-al doilea capitol al lucrării, după cum arătam în rândurile de mai sus, este împărţit în două părţi distincte, debutând cu *Consideraţii privind producţia ceramicii romane* (p. 17-28). Maniera critică în care autorul abordează stadiul actual al cercetărilor asupra materialului ceramic descoperit în spaţiul geografic al Scythiei Minor conduce cititorul spre aflarea inconsecvenţelor de ordin metodologic, dar şi a unor motivaţii exterioare, independente de cercetarea arheologică propriu-zisă. Astfel, dacă pentru cele dintâi se pot enumera carenţe exprimate în lipsa publicării exhaustive, a alcătuirii unor tipologii locale şi de analize statistice (care să fi înlesnit, ulterior, ordonarea unei tipologii generale şi implicit stabilirea cu mai multă acurateţe a principalelor curente comerciale la care se racorda provincia), în cazul ultimelor sunt invocate caracterul fortuit şi parţial al cercetării complexelor meşteşugăreşti. Căci datele de care dispunem în acest moment nu ne permit o viziune suficient de cuprinzătoare asupra producţiei ceramice dobrogene, în care să poată fi relaţionate atelierele propriu-zise cu magaziile, gropile de rebuturi, sursele de lut aferente etc.

Pornind de la schema tehnologică acceptată de marea majoritate a specialiştilor (vezi în special lucrarea lui D. P. S. Peacock, *Pottery in the Roman world: an ethnoarchaeological approach,* London and New York, 1982), autorul trece în revistă cele cinci faze succesive, necesare pentru obţinerea vasului ceramic: procurarea materiei prime, prepararea, formarea, uscarea şi arderea (p. 17-24). În lipsa unor date palpabile pentru cele destinate recipientelor ceramice, nu lipsită de utilitate este şi prezentarea, în continuare, a cuptoarelor de ars materiale pentru construcţii, încadrate din punct de vedere tipologic în patru categorii (p. 24-28).

Ceea ce ni s-ar fi părut inspirat, însă, în această ultimă incursiune deductivă (prilej cu care autorul nu omite nici una dintre vocile marcante care s-au aplecat asupra problemei: N. Cuomo di Caprio, P. Duhamel, R. Hampe & A. Winter, V. Swan etc.), ar fi fost şi o discuţie asupra situaţiei existente în provincia Dacia pentru secolele II-III e.n., cu atât mai mult cu cât nici depărtarea în spaţiu şi nici dramatice mutaţii de ordin tehnologic nu pot fi invocate. În acest sens, se cuvin menţionate mult mai atent studiatele ateliere ale meşterilor ceramişti din Dacia şi cuptoarele utilizate de către aceştia. Situaţii înregistrate la Apulum, Micăsasa, Micia, Potaissa, Romula, Tibiscum etc. sunt de notorietate şi ar fi putut constitui analogii utile economiei lucrării. În fine, tot această secţiune, dedicată aspectelor de ordin tehnologic, ar fi putut include informaţii legate de roata olarului (roata lentă sau rapidă), cât şi altele privitoare la tehnicile de decorare a vaselor antice, în general, şi a celor de epocă romană târzie şi romano-bizantină în mod special. Referitor la ultimele menţionate, se pot invoca tehnica estampării (micile poinçons utilizate sunt înregistrate, punctual, în literatura de specialitate), cea a turnării vaselor cu ajutorul tiparului sau a aplicării pe corpul acestora a decorului în relief, tehnica lustruirii etc.

O a doua parte a capitolului abordează *Modalităţile de producţie a ceramicii romane în provincia Scythia* (p. 29-35). În determinarea acestora, autorul recurge la modelul economic oferit de acelaşi D. P. S. Peacock, care distingea opt modalităţi de producţie: producţia gospodărească, industria gospodărească, atelierul individual, atelierele concentrate sau nucleele de ateliere, producţia manufacturieră, producţia latifundiară, producţia militară şi cu caracter oficial, producţia de factorie. Demersul este deopotrivă nou şi necesar, iar rezultatele aplicării acestui model (de domeniul antropologiei economice) dintre cele mai interesante. De notat ar fi poate doar faptul potrivit căruia modalităţile de producţie complexe (implicând manufactura şi factoria) nu au fost încă sesizate arheologic pentru provincia Scythia Minor.

Fără îndoială, cel de-al treilea capitol, tratând *Evoluţia ceramicii din provincia Scythia în secolele IV-VI. Consideraţii tipologice şi cronologice* (p. 37-143), este cel mai întins şi scrupulos elaborat, constituind adevărata coloană vertebrală a cărţii. Materialul ceramic este ordonat după evidente criterii funcţionale în cinci mari categorii, respectiv recipientele de conservare (*dolia,* amforele de "masă", oale – p. 37-43), cele utilizate pentru transportul diferitelor produse (amfore – p. 44-94), vesela de bucătărie

(oale, cratiţe, tigăi, capace, *mortaria* – p. 94-111), vesela utilizată pentru băut (căni, carafe, ulcioare, pahare, cupe, ceşti – p. 112-126) şi, în sfârşit, vesela pentru servitul mesei (castroane, farfurii, boluri, capace – p. 126-143).

Aici, nu doar împărţirea tipologică riguroasă a materialului ceramic sau permanentele repere cronologice care însoţesc bogata exemplificare ni se par demne de semnalat. Deopotrivă, incursiunile repetate la istoricul cercetărilor sau abundentele trimiteri bibliografice dovedesc cunoaşterea temeinică a literaturii de specialitate, multe dintre titlurile menţionate fiind arareori utilizate de alţi autori, dacă nu chiar o premieră pentru aparatul critic al lucrărilor româneşti.

Dată fiind apreciabila sa întindere şi numeroasele aspecte tratate, nu ni se pare judicioasă prezentarea în amănunt a celor din urmă, mulţumindu-ne cu o apreciere generală asupra acestui capitol, valoros prin conţinut şi modernitatea concepţiei, util pentru desfăşurarea în condiţii optime a activităţii oricăruia dintre ceramiştii noştri.

Şi aici se impun câteva observaţii critice previzibile, dar care, ne grăbim să precizăm, nu răpesc nimic din valoarea generală a discursului. Spre pildă, dacă amforele se bucură de o preferenţială atenţie (fapt recunoscut şi de către autor, date fiind preocupările sale anterioare apariţiei monografiei în discuţie), vesela pentru servitul mesei (*vasa escaria*, p. 126-142) este, în opinia noastră, inegal tratată. Astfel, din bogata varietate tipologică deja cunoscută lipsesc formele importate African Red Slip Ware (ARS Ware) 59, 62-65, 68, 92, 101-103, 105-109, dar şi alte piese rare, de tip Palestinian Ware sau Egyptian Ware. Acestea au fost surprinse pentru straturile arheologice corespunzătoare epocii la care se raportează întreaga carte, la Histria şi Tropaeum Traiani (vezi Al. Suceveanu, în SCIVA, 33, 1, 1982, p. 79-107; idem, în *Histria VI. Les thermes romains*, Bucarest-Paris, 1982, catalogul descoperirilor; Ioana Bogdan-Cătăniciu, Al. Barnea, în I. Barnea (coord.), *Tropaeum Traiani, I. Cetatea,* Biblioteca de Arheologie, XXXV, Bucureşti, 1979, catalogul descoperirilor). Exemplele menţionate duc spre o sensibilă creştere cantitativă a informaţiei cuprinse de A. Opaiţ, dacă nu cumva spre modificarea unor aspecte esenţiale ale acesteia.

O a doua remarcă critică se referă la tratarea veselei de bucătărie, a oalelor de bucătărie aparţinând în speţă populaţiilor migratoare (p. 104-105). Fără îndoială, deja tradiţionala dispută ştiinţifică între susţinătorii teoriilor fondului autohton getic şi ale caracterului alogen al acestor artefacte, realizate dintr-o pastă grosieră, lucrate cu mâna sau pe roata lentă, evocă un veritabil câmp minat. Desigur, unele dintre piese, pe baza criteriilor tipologice, pot fi atribuite cu relativă siguranţă elementului alogen; la fel, în cazul celorlalte. Însă un răspuns mai amplu şi o decelare de manieră dihotomică în corpul celei mai mari părţi din acest material ceramic nu pot fi adjudecate în absenţa unor analize statistice, petrologice şi fizico-chimice asupra pastei, coroborate cu identificarea surselor naturale de materie primă.

Nu putem fi de acord cu aserţiunea (sau cel puţin aşa reiese din cele susţinute de către autor), potrivit căreia producţia locală a acestei categorii de piese aparţine exclusiv secolelor IV-V e.n., în timp ce pentru secolul următor singurele cunoscute sunt de factură alogenă. Nu înseamnă aceasta tocmai derobarea de modelul economic prezentat în capitolul anterior, cu referire directă la cele mai simple modalităţi de producţie ceramică: producţia gospodărească şi industria gospodărească? Vrea să sugereze A. Opaiţ încetarea brutală a acestora şi dacă da, atunci cum o explică?

Lărgind discuţia la nivelul întregului Imperiu, constatăm suficiente situaţii (cunoscute şi de autor, căci apar tocmai în literatura pe care o citează), în măsură să augmenteze şi înţelegerea celor specifice Scythiei Minor, pe baza numitorului comun conţinut de fapte economice. Ceramica de bucătărie lucrată cu mâna din depozitele de la Cartagina sau din alte localităţi situate pe coasta tunisiană, de la Sabratha, Cosa, Ostia se vădeşte a fi produsă în insula Pantelleria (poziţionată la 175 km depărtare de continentul african, în dreptul Siciliei). Piesele par să fi fost foarte apreciate pentru calităţile lor termice, iar simpla enumerare a siturilor unde sunt înregistrate denotă un flux comercial considerabil. Exemplele pot continua cu ceramica malverniană din West Midlands, cea "grog tempered" din Wessex, descoperirile de la Vindonissa etc. Nota comună este reprezentată de faptul, potrivit căruia această producţie exprimă o ocupaţie alternativă, secundară, a unor populaţii aparţinând mediului rural. Prea puţine ştim în această privinţă pentru secolul al VI-lea e.n. la nivelul provinciei Scythia, dar în nici un caz respingerea *ab initio* a perpetuării modalităţilor de producţie respective nu ni se pare un fericit răspuns. Aceasta este doar o poziţie principială, dar nu lipsesc nici argumentele. Nu vom face apel la cele cunoscute ca fiind discutabile şi în jurul cărora stăruie grave dubii. Ne oprim aici, nu înainte de a menţiona sau reaminti că unele piese aparţinând ceramicii de bucătărie (oale), lucrate cu mâna

sau pe roata lentă şi datate clar în secolul VI e.n., au rezultat din săpături mai vechi de la Piatra Frecăţei sau în urma celor proprii de la Capidava.

Următoarele trei capitole ale lucrării sunt dedicate interpretării şi relaţionării materialului ceramic anterior prezentat cu centre de producţie situate *intra* şi *extra provinciam*. Primul în această ordine şi, totodată, cel de-al IV-lea capitol al cărţii cuprinde *Consideraţii privind centrele de producţie a ceramicii locale* (p. 145-147). Astfel, producătorilor locali le revin vasele de conservare (marile *dolia,* amforele de masă şi oalele de depozitare), mare parte din cadrul veselei de bucătărie, deopotrivă cu a celei utilizate pentru băut. Acolo unde apare şi posibilitatea, autorul operează interpretări susţinute de studiul statistic: scăderea ponderii ceramicii locale, pe fondul unor situaţii generale de criză, între ultimul sfert al sec. IV şi mijlocul celui următor (Topraichioi) sau spre sfârşitul secolului VI e.n. (Murighiol). Privitor la modalităţile de producţie, se cuvin amintite unele aspecte importante: producţia domenială, cum este cazul la Teliţa, decade treptat, simultan înregistrându-se o tendinţă de descentralizare, care începe în secolul al IV-lea, ca "reflex al romanizării acestei regiuni, al maturizării tehnice şi economice pe care o cunoaşte populaţia de la Dunărea de Jos în această perioadă" (p. 146). Industria gospodărească este şi ea identificată pentru secolele IV-V e.n., graţie descoperirilor de la Teliţa-Amza, Slava Rusă, Revărsarea, Sarichioi şi Mihai Bravu. Chiar în lipsa unor date palpabile asupra atelierelor producătoare, autorul avansează (pe baza caracteristicilor pastei) şi ideea concentrării punctuale sau zonale de ateliere la Halmyris, Ibida, Beroe-Troesmis-Arrubium sau Axiopolis.

Urmează un al V-lea capitol, cuprinzând *Centrele de producţie din Marea Neagră şi Mediterană şi relaţiile lor cu provincia Scythia* (p. 149-156). Sunt trecute în revistă succesiv centrele pontice, est mediteraneene şi africane, pe baza materialului ceramic importat, anterior prezentat. Primele sunt deosebit de active pe piaţa Scythiei Minor, mai ales în cursul secolului al IV-lea şi până la mijlocul celui următor, prin vesela de masă (3 tipuri de farfurii) şi produse alimentare transportate cu ajutorul a 9 tipuri de amfore identificate (dintre care tipul Opaiţ B-I poate fi întâlnit, constant, până la începutul secolului al VII-lea). În ceea ce priveşte centrele est mediteraneene, ele deţin, cu unele fluctuaţii, rolul dominant pentru circuitele comerciale la care se înscrie provincia, în toată perioada cuprinsă între secolele IV-VII e.n.. Un număr de 20 de tipuri amforice au fost identificate (multe dintre cele rămase neidentificate fiind, după toate probabilităţile, de aceeaşi provenienţă). Vesela de bucătărie (oale - mai ales după mijocul secolului al VI-lea, *mortaria*) şi pentru servitul mesei (11 tipuri de farfurii microasiatice fiind identificate, fără a mai include aici şi produsele presupus cnidiene, cunoscute sub denumirea de Asia Minor Light Coloured Ware) sunt iarăşi înregistrate, uneori în mari cantităţi. Cât despre ceramica produsă în centre vest mediteraneene (africane şi spaniole), ea cuprinde un număr de 30 de tipuri de amfore şi 8 tipuri de farfurii identificate de către autor. Notabile sunt concentrarea descoperirilor de amfore africane la Tomis, dar şi apariţia amforelor spaniole în fortificaţiile din nordul Dobrogei. Autorul avansează perioda cuprinsă între anii 425-525 e.n., ca fiind cea de maximă concentrare a produselor africane, altfel modeste ca prezenţă pe piaţa provinciei.

Actuala cunoaştere asupra varietăţii tipologice a veselei africane pentru servitul mesei, situată în categoria produselor de lux, este superioară celei prezentate în lucrare. Celor enumerate de către autor sau altora, amintite de noi mai sus, li s-au adăugat recent două noi forme (ARS Ware Hayes 53 şi 56), corespunzând unor platouri rectangulare, rare ca apariţie în întreg Imperiul, şi care erau realizate prin turnare în tipare. Descoperirile provin de la Durostorum şi Capidava (pentru Durostorum vezi Cr. Muşeţeanu, SCIVA, 47, 4, 1996, p. 395-399; cele de la Capidava, respectiv două fragmente de ARS Ware Hayes 56, pe care s-au putut identifica reprezentări din "ciclul vieţii lui Ahile" şi scene de *venalia* (?), urmează a fi în curând publicate).

Autorul reia şi aprofundează bună parte dintre consideraţiile cuprinse în cele două capitole precedente (vezi şi graficele 2-6 ale analizelor statistice, la p. 199-201) în cel de-al VI-lea al cărţii. Titlul său este: *Relaţiile economice ale provinciei Scythia cu centrele ceramice din interiorul şi exteriorul Imperiului* (p. 157-162). Discuţia este însoţită de interesante abordări teoretice ale comerţului antic, în încercarea de-a identifica tocmai modalităţile concrete de expresie ale acestuia pentru cazul Scythiei. Aici nu este deloc clar ce desemnează centrele ceramice aflate în exteriorul Imperiului, căci comerţul cu diversele etnii barbare nu apare nicăieri explicit. Mai există posibilitatea ca autorul să fi avut în minte centre nord africane, aflate vremelnic sub stăpânirea regatului vandal. Dacă aşa este, rămâne la latitudinea cititorului instruit şi inspirat să aleagă.

Mai interesant şi solid construit ni s-a părut ultimul capitol, al VII-lea, cuprinzând *Concluzii* (p. 163-177). Pornind de la analiza surselor literare, epigrafice şi nu în

ultimul rând a materialului ceramic, autorul identifică două tipuri de mărfuri care soseau pe piaţa provinciei: bunurile de subzistenţă şi, în subsidiar, cele de lux (preţul de transport al ultimelor fiind suportat de cantitatea în care apar primele). Cât despre natura comerţului practicat, aceasta se exprimă în schimburi economice situate în sfera reciprocităţii, redistribuţiei şi, în sfârşit, a marketingului. Dacă prima formă are un caracter temporar, impus de situaţii speciale, cum sunt perioadele de foamete, implicând şi intervenţia episcopală, cea de-a doua este larg răspândită. Ea corespunde nu numai treptatei accentuări a politicii etatiste, începând din secolul al IV-lea e.n., dar şi unei necesităţi: aceea legată de întreţinerea trupelor de frontieră de către autoritatea centrală. Argumentele ceramice, numismatice şi literare aduse în discuţie sunt relevante în acest sens. Cât priveşte comerţul liber, acesta apare mult mai clar în cazul produselor africane, desemnând zone de producţie situate în perioada de maximă înflorire a schimburilor cu Scythia Minor sub altă autoritate decât cea a Imperiului.

Originea etnică a negustorilor care practică comerţul liber este un alt interesant subiect expus de către A. Opaiţ. Apoi, analizate în contextul mai larg al relaţiilor culturale dintre Imperiu şi *Barbaricum,* cele comerciale se bucură de o copioasă şi documentată trecere în revistă. În sfârşit, destinaţia fluxului comercial, care viza preferenţial oraşul Tomis (ca principal port şi metropolă a provinciei) şi apoi, pe rând, cetăţile dunărene, cele central dobrogene şi mediul rural pe de altă parte, este o nouă, binevenită temă de discuţie.

Volumul se încheie cu o impresionantă listă bibliografică (p. 179-197), urmată de 6 figuri - grafice ale analizelor statistice (p. 199-201), rezumatul extins (p. 203-263) şi o listă a figurilor (p. 265-270), ultimele redactate în limba engleză. Urmează ilustraţia propriu-zisă, care cuprinde un număr de 62 planşe şi o hartă a celor mai importante situri dobrogene de referinţă (p. 271-333).

O ultimă, binemeritată apreciere asupra monografiei lui A. Opaiţ se impune, iar pretextul ni-l oferă o acidă (dar cât de justă) remarcă datorată aceluiaşi D. P. S. Peacock: "... It is not unfair to remark, in conclusion, that ceramic studies are becoming far too parochial, and unless we can balance meticulous data gathering with broader synthetic thought, we are in danger of learning more and more about less and less". Căci lucrarea a cărei prezentare tocmai o încheiem răspunde pe deplin acestor provocări şi, fără a încerca să fim pretenţioşi, întruneşte o "revoluţionară" calitate: aceea de *prim manual* asupra ceramicii romane târzii şi paleobizantine din Scythia Minor, redactat în pofida numeroaselor necunoscute implicate pentru stadiul actual al cercetării. Prin urmare, noi publicaţii care să îmbogăţească şi să nuanţeze valorosul travaliu datorat lui A. Opaiţ sunt de dorit şi nu ne îndoim că vor contribui la definitiva consacrare în literatura de specialitate a acestui bun câştigat.

Ioan I. C. OPRIŞ
(Bucureşti)

Svetlana I. ANDRUCH, *Nijnedunajskaja Skifija v VI - načale I veka do n.e.* (Sciţia din bazinul inferior al Dunării în sec. VI - începutul sec. I a. Chr.), 1995, Zaporojie

În anul 1992, în revista de specialitate "Rossijskaja Arheologija", editată în Moscova, a fost publicat studiul lui I. N. Medvedskaja[1], care a constituit începutul unei discuţii largi pe problema revizuirii cronologiei şi periodicităţii culturii scitice arhaice[2]. Deosebit de fructuoasă, această discuţie nu a înglobat din păcate periferiile vestice ale vestigiilor scitice, cu excepţia studiului lui G. I. Smirnova[3]. Aceasta în timp ce numărul monumentelor scitice cercetate în zona de vest a bazinului râului Nistru a depăşit suta, iar cifra, de departe, nu reprezintă o limită.

În acest context, după opinia noastră, lucrarea monografică a Svetlanei Andruch, "Sciţia din bazinul inferior al Dunării în sec. VI - începutul sec. I. a. Chr.", care a văzut lumina tiparului după încheierea discuţiei la care ne-am referit mai sus, prezintă un interes deosebit. Înglobând o primă experienţă de generalizare a materialului, din diverse motive, această lucrare este mai puţin accesibilă cititorului român, fapt care ne-a îndemnat să facem o analiză sumară a principalelor teze şi concluzii ale autoarei.

Argumentând necesitatea unui asemenea studiu, autoarea se referă succint, dar convingător, la nerezolvarea multor probleme ale istoriei sciţilor, mai ales la cele de la periferiile vestice ale lumii scitice, în primul rând de la Dunărea inferioară.

Autoarea emite un şir de ipoteze, unele având caracter contradictoriu. Chiar în primul capitol, unde efectuează